

פרשת
ראה

להגדיר את המציאות

מנהיגים גדולים ניחנים בין היתר בכישרון (שלכולנו יש מה ללמוד ממנו) למסגר את המציאות למען הקבוצה. הם מגדירים את מצבה של הקבוצה. הם מצביעים על מטרותיה. הם מנסחים את בחירותיה. הם מספרים לנו היכן אנחנו ולאן אנחנו הולכים באופן ששום נוטן לווייני אינו יודע לעשות. הם מראים לנו את המפה ואת היעד, ועוזרים לנו לראות מדוע כדאי לנו לבחור בדרך אחת ולא בדרך אחרת. זהו אחד מתפקידיהם הסמכותיים ביותר של מנהיגים, ומכולם היטיב לבצעו משה בספר דברים. הנה, כך הוא עושה זאת בפתיחת פרשתנו:

ראה, אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה. את הברכה - אשר תשמעו אל מצות ה' א-להיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום. והקללה - אם לא תשמעו אל מצות ה' א-להיכם, וסרתם מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום, ללכת אחרי א-להים אחרים אשר לא ידעתם. (דברים יא, כו-כח)

והנה שוב, בנוסח מרשים אפילו יותר, לקראת סוף החומש:

ראה, נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המוות ואת הרע... העידתי ככם היום את השמים ואת הארץ:

שיג ושיג - הרב יונתן זקס

החיים והמוות נתתי לפניך, הברכה והקללה - ובחרת ביניים, למען תחיה אתה וזרעך. (דברים ל, טו-יט)

משה בעצם מגדיר את המציאות לדור הבא ולדורות כולם. הוא עושה זאת כהקדמה למה שהוא עתיד לומר בפרקים הבאים: פירוט שיטתי של מערכת המצוות היהודית, בכל תחומי החיים, לקראת התיישבותה של האומה בארצה. משה חושש שמרוב עצים העם לא יראה את היעד. תרי"ג המצוות הן אכן מערכת מפורטת. מטרתה לקדש את כל היבטי החיים, מהרגלי השגרה עד למבנה החברה ומוסדותיה. היא מבקשת לעצב עולם חברתי שבו אנו הופכים כל חוויית חולין למפגש עם השכינה. לכן משה מקדים לפירוט את הכלל, את המסגרת - ומציב בחירה פשוטה בתכלית.

אנחנו עם ייחודי, הוא אומר לדור החדש. אנחנו אומה קטנה. אין לנו לא ריבוי האוכלוסין, לא העושר ולא הנשק המתוחכם שיש לאימפריות גדולות. אנחנו קטנים אפילו יותר מרוב האומות הקטנות שסביבנו. נכון לעכשיו, אפילו ארץ אין לנו. אבל אנחנו שונים, והשוני מגדיר אחת ולתמיד מי אנחנו ולמה אנחנו. ה' בחר בנו להיות מניותיו בבורסת ההיסטוריה. הוא פדה אותנו מעבדות ואימץ אותנו בברית של שותפות.

הוא לא בחר בנו בזכות מעלותינו התרומיות. "לא בצדקתך ובישר לבבך אתה בא לרשת את ארצם" (דברים ט, ה). איננו צדיקים יותר מאחרים, אומר משה. נבחרנו משום שאבותינו - אברהם, יצחק, יעקב, שרה, רבקה, רחל ולאה - היו האנשים הראשונים שנענו לקריאתו של הא-ל האחד ללכת אחריו, לעבוד לא את הטבע אלא את בורא הטבע, להעריך לא את הכוח אלא את החסד והרחמים, לבנות לא חברה מעמדית אלא חברה המכבדת

את כל בניה במידה שווה ואשר שמה בראש מעייניה את האלמנה, היתום והגר.

אל תחשבו, אומר משה, שנוכל לשרוד כעם בין העמים העובד את אלוהיהם וחי את חייהם. אם כך נעשה, נהיה כפופים לחוקים האוניברסליים המושלים בחיי האומות משחר התרבות עד ימינו. אומות נולדות, צומחות, פורחות, ואז מתמסרות לשביעות רצון עצמית, שוקעות בשחיתות, מתפלגות, מובסות, ולבסוף גוועות אלי קבורה מכובדת יותר או פחות במוזיאונים ובספרי ההיסטוריה. עם ישראל קטן ופגע, והגורל הזה יפקוד אותו בלי שיהוי רב. לכך קורא משה "הקלה".

החלופה פשוטה - אם גם תובענית ועמוסת פרטים. עניינה להעמיד את אלוהים כריבוננו, כשופט מעשינו, כמעצב חוקינו, כמוציא לפועל של חירותנו, כמגן ייעודנו וכמושא פולחננו ואהבתנו. אם נשתית את קיומנו על ישות פבירה לאין ערוך מאתנו, נתרומם לגבהים שאחרת לא נגיע אליהם לעולם. אך לשם כך דרושה נאמנות מוחלטת לאלוהים ולמצוותיו. זו הדרך היחידה להינצל כאומה מרַקב, מקרָב ומקָבֵר.

אין זה חזון פוריטני כלל ועיקר. שתיים ממילות המפתח בספר דברים הן אהבה ושמחה. השורש אה"ב מופיע פעמיים בספר שמות, פעמיים בספר ויקרא, אף לא פעם אחת בספר במדבר, ועשרים ושלוש פעמים בספר דברים. השורש שמ"ח מופיע רק פעם אחת בכל חומש - לבד מחומש דברים, שהוא מופיע בו תריסר פעמים. משה איננו מצניע את העובדה שחי הברית יהיו תובעניים. לא אהבה ולא שמחה יכולות לחול על חברה שלמה אם אין מתקיימים בה קודים של הגבלה עצמית ושל מחויבות לטוב המשותף.

משה יודע שאנשים חושבים ופועלים תכופות בדרכים של טווח קצר, ומבכרים את העונג של היום על פני האושר של מחר ואת הרווח האישי על טובת החברה כולה. הם עושים שטויות, כיחידים וכציבור. על כן, לאורך כל ספר דברים, הוא שב ומטעים כי הדרך לשגשוג ארוך טווח - ה"טוב", ה"ברכה", החיים עצמם - כל עניינה הכרעה פשוטה אחת: קבלו את ה' כריבונכם, עשו את רצונו, והברכות יבואו. ואם לא תעשו כן, מוקדם או מאוחר תיכבש ארצכם ואתם תיזרו בין העמים ותדעו סבל העולה על כל דמיון. בזאת הגדיר משה את המציאות לבני ישראל בזמנו ובכל זמן.

מה לזה ולמנהיגות? התשובה היא שמשמעותם של מאורעות אף פעם איננה ניכרת מתוך עצמה. היא תמיד נתונה לפרשנות. לפעמים, מתוך פחד או קוצר ראות, מנהיגים שוגים בהבנתה. נוויל צ'מברליין הגדיר את האתגר לנוכח האיום הנאצי כהשגת "שלום בזמננו". צ'רצ'יל הוא שהבין את השגיאה והגדיר את האתגר האמתי, הגנת החירות מפני העריצות.

בזמנו של אברהם לינקולן היו בארצות הברית מתנגדים רבים לעבדות, כמו גם מצדדים רבים בה - אך לינקולן הוא שהגדיר את ביטול העבדות כצעד הנחוץ לשימור 'האיחוד' (המדינות שלא פרשו מארצות הברית; מדינות 'הצפון' במלחמת האזרחים). חזון גדול זה הוא שאפשר לו לומר, בנאום ההשבעה השני שלו: "בלי זדון כלפי איש ועם צדקה לכול, מתוך ביטחון בצדק באשר אלוהים נותן לנו לראות את הצדק, הנבה נמשיך בדרכנו לסיים את מלאכתנו, לאחות את פצעי האומה...". הוא לא הסכים שביטול העבדות וקץ המלחמה ייתפסו כניצחון של צד אחד על השני, אלא הגדיר אותם כניצחון של האומה כולה.

בספרי על הדת והמדע, 'השותפות הגדולה',¹ הסברתי שיח

'הרמן מילר' ומחברו של רב-מכר על מנהיגות, באומרו כי "האחריות הראשונה של מנהיג היא להגדיר את המציאות".²

כל משפחה, קהילה וארגון חווים משברים וניסיונות. האם הם מובילים לוויכוחים ולהטחת האשמות - או שהקבוצה רואה אותם כיד ההשגחה, כ"ירידה שהיא צורך עלייה"? האם הקבוצה משלבת זרועות כדי להתמודד עם האתגר? הרבה, אולי הכול, תלוי באופן שהיא מגדירה בו את המציאות. דבר זה, בתורו, תלוי במנהיגות (או בהיעדרה) מתחילת הדרך עד למשבר. משפחות חזקות וקהילות חזקות מתאפיינות בכך שהאידיאלים שלהן ברורים להן, ולכן רוחות של תמורה אינן מערערות אותן.

משה היטיב לעשות זאת מכולם, כאשר שרטט את הבחירה: בין טוב לרע, בין חיים למוות, בין ברכה לקללה, בין הליכה בדרכי ה' לבין נְהִייה אחר אלילי נכר. בהירות זו מסבירה מדוע החתים, הכנענים, הפריזים והיבוסים אינם עוד, ואילו עם ישראל חי וקיים למרות כל חילופי הנסיבות שחווה בתולדותיו הארוכות.

מי אנחנו? איפה אנחנו? מה אנחנו מנסים להשיג? איזה סוג אנשים אנחנו שואפים להיות? אלו הן השאלות שמנהיגים עוזרים לקבוצה לשאול ולמצוא להן תשובה. וכאשר קבוצה עושה זאת יחד, היא מתברכת בחוסן ובעמידות שאין שני להם.

הבדל בין הסיבה לתופעה כלשהי לבין המשמעות שלה. חיפוש סיבות הוא תכליתו של הסבר. חיפוש משמעות הוא תכליתה של פרשנות. המדע יכול להסביר, אבל לא לפרש. האם עשר מכות מצרים היו שרשרת של אירועים טבעיים, או עונש משמיים, או שני הדברים גם יחד? אין שום ניסוי מדעי היכול לענות על שאלה הזו. האם קריעת ים סוף הייתה התערבות אלוהית בהיסטוריה, או מקרה קיצוני של רוח מזרחית שחשפה גדה של נהר קדום ששקע? האם הייתה יציאת מצרים פעולה אלוהית של שחרור, או סדרה ממוזלת של מקרים שאפשרה לקבוצת עבדים להימלט? גם לאחר שכל ההסברים הסיבתיים ניתנים, נשארת האיכות הנסית - מאורע משנה-היסטוריה שחותם יד אלוהים ניכר בו. תרבות איננה טבע. בטבע יש רק סיבות; את המשמעויות נותנת התרבות לברדה. האדם מתייחד מבעלי החיים בהיותו יוצר-תרבות ומחפש-משמעות, ודבר זה משפיע על כל מה שאנו עושים.

ויקטור פראנקל, הפסיכותרפיסט ששרד מאושוויץ, הרבה לומר שחיינו נקבעים לא על ידי מה שקורה לנו אלא על ידי אופן תגובתנו למה שקורה לנו - ואופן תגובתנו תלוי בפירוש שאנו נותנים למאורעות. האם האסון שפקד אותי הוא לי סוף העולם, או שמא הוא הזדמנות לחלץ מעצמי משאבי גבורה ואצילות שלא הכרתי? נסיבות מסוימות עשויות להתפרש בצורה שונה בידי שני אנשים, באופן שיגרום לאחד מהם לומר נואש ולשני לאזור אומץ. העובדות זהות, המשמעויות מקוטבות. הפירוש שאנו נותנים למציאות משפיע על תגובתנו כלפיה, ותגובותינו הן המעצבות את חיינו - את חיי הפרט ואת חיי הציבור.

צדק אפוא מקס דה-פרי, מנכ"ל חברת הריהוט האמריקנית

מבצע החודש על כל ספרי מגיד!

לאתר <

1+2 חיינים

*החזל מבין ה-3

*בכפוף לחוק הספרים

